

הרב ליאור שגב; ד"ר אמיר וינטראוב (רקע רפואי)

דין 'דם בתולים' אצל אישה שעברה תהליך שימור ביציות

ראשי פרקים

- ג. דם בתולים לאחר התערבות כירורגית
- ד. האם ההלכה כדעת הזרע-אמת?
- ה. דם חימוד המצטרף לדם הבתולים
- ו. סיכום ומסקנות

- א. מבוא
- ב. גזירת דם בתולים במוכת עץ
- 1. דם בתולים בבוגרת
- 2. דם בתולים במוכת עץ

א. מבוא

בשנים האחרונות פונות נשים רווקות רבות להליך של שימור פוריות באמצעות הקפאת ביציות. התהליך אפשרי בארץ לנשים בגילאי 30-41, אך הוכח כיעיל יותר לפני גיל 39, הוא מאפשר לנשים שטרם נישאו להגדיל את סיכוייהן להריון ולידה בעתיד תוך שימוש בביציותיהן שהוקפאו בגיל צעיר יותר. התהליך כולל קבלת תרופות (זריקות) ממשפחת ההורמונים FSH, תוך כדי ניטור התגובה השחלתית, במעקב הכולל בדיקות דם ואולטרסאונד. הדמיה טובה של השחלות מתקיימת באולטרסאונד בגישה נרתיקית, אך אצל בתולות מקובל להסתפק באולטרסאונד בטני. בכל מקרה, סוף התהליך בשאיבת הביציות, הנעשית בגישה נרתיקית, ע"י מחט המוצמדת למתמר אולטרסאונד, שקוטרו הרחב ביותר 30-25 מ"מ.

סוגים של מתמרי אולטרסאונד

יש להעיר, שאצל נשים נשואות פעולת השאיבה מתחילה בניקוי יסודי של האזור, המתבצע לאחר הכנסת ספקולום. אצל בתולות הכנסת ספקולום בגודל רגיל אינה אפשרית, ולכן מקובל להסתפק בניקוי ע"י הכנסת ספוגיות רטובות, שקוטרן אינו עולה על קוטר המתמר. כדאי לברר עם הרופא לפני הפעולה אם בכוונתו להכניס ספקולום.

ספקולום

כמו כן ישנם רופאים המקפידים על אולטרסאונד וגנינלי גם אצל נשים אלו, מה שדורש פתיחה של הקרום באופן אקטיבי לפני תחילת הטיפול. כאמור, מניסיונו אין בזה צורך.

עפ"י ניסיונו, ברוב המקרים, אצל אשה שעברה שאיבת ביציות פעם או פעמיים בהרדמה - עדיין הקרום קיים חלקית והחדרת מתמר ללא הרדמה תכאיב לה, ואילו אשה שעברה את כל המעקב (4-5 בדיקות) ללא הרדמה בגישה נרתיקית - מבחינת הפתח הרי היא כמו כל אשה שאינה בתולה.

כידוע, אשה שנישאת צריכה לפרוש לאחר ביאת מצווה, היינו ביאה ראשונה מלאה משום חשש לדם בתולים שחז"ל גזרו עליו שאוסר. ואפילו לא נראה כלל דם חוששים

שמה חיפתהו שכבת זרע (שו"ע, יו"ד קצג,א). יש לברר לגבי מי שעברה שימור פוריות ונישאה - האם היא ובעלה צריכים לפרוש אחרי ביאת מצווה?

ב. גזירת דם בתולים במוכת עץ

לכאורה יש לדמות דין זה לדין מוכת עץ - אשה שנחבלה ובעקבות זאת איבדה את בתוליה - האם צריכה לחשוש לדם בתולים. דינה של מוכת עץ נכרך בגמ' עם דין הבוגרת.

1. דם בתולים בבוגרת

בגמ' (כתובות לו,א) הובאה ברייתא:

החרשת, והשוטה, והבוגרת [רש"י: בתוליה כלין מאליהן], ומוכת עץ - אין להן טענת בתולים, הסומא ואיילונית - יש להן טענת בתולים...

הברייתא מונה מספר נשים שאף שאין להן סימני בתולים אין בעליהן יכולים לטעון שנבעלו בעבר. הגמ' מקשה על כך שלבוגרת אין טענת בתולים, מדברי רב, שגם בוגרת שרואה דם בביאה ראשונה יכולה לתלות זאת בדם בתולים:

והבוגרת אין לה טענת בתולים? והאמר רב: בוגרת נותנין לה לילה הראשון! אי דקא טעין טענת דמים הכי נמי, הכא במאי עסקינן - דקטעין טענת פתח פתוח.

מהסוגיא עולה שיש שתי אינדיקציות להגדרת האשה כבתולה: דם בתולים, ופתח שאינו פתוח. ונחלקו הראשונים בגרסת הגמרא ובביאורה:

רש"י כתב שהגמ' הסיקה שלבוגרת יש דם בתולים, אבל מאידך פתחה פתוח גם אם לא נבעלה משום שמבנה הגוף משתנה בבגרותה.¹ לכן לגביה אי-ראיית דם בתולים היא עילה לטענת הבעל, אך לא שייכת לגביה טענת פתח פתוח.

מאידך, גרסת רבינו חננאל² והרי"ף בגמ' (כתובות ד,א) היא הפוכה: לבוגרת בדרך כלל אין דם בתולים, ומאידך - פתחה סתום. לכן אין טענת דמים בבוגרת, אבל יש טענת פתח פתוח.³ אך מכיוון שלעיתים גם לבוגרת יש דם בתולים, תולים בו כל לילה ראשון.

להלכה נפסק שאין חילוק בין קטנה נערה או בוגרת וכולן צריכות לפרוש מחמת דם בתולים, ואפי' לא נראה דם לאחר הביאה הראשונה. הראשונים מבארים מדוע גם לדעת ר"ח צריכה הבוגרת לפרוש, למרות שלשיטתו אין לה דם בתולים:

1. מדיוק בדברי רש"י עולה שבאמת אין הפתח של בוגרת רחב יותר אלא שבגלל שהנרתיק התרחב באופן טבעי, דומה לבעולה כאילו פתחה פתוח וז"ל (בד"ה אי דק אטעין): 'אבל משבגרה אין רחמה צר כבתחילה ודומה לו כאילו פתח פתוח'. אבל המגיד-משנה (איסורי ביאה י,א) כתב: 'ושם נתבאר שהבוגרת אין טוענין עליה פתח פתוח, שכולן פתוח פתוח' - משמע שבאמת ישנה הרחבה של הנרתיק.
2. הובאו דבריו בתוס' ט,א (ד"ה האומר), ובתוס' לו,ב (ד"ה אי דקא טעין).
3. בשיטת הרמב"ם בפירוש-המשניות (כתובות א,ג) קיימות שתי גרסאות. במהדורת הרב קאפח (הוצ' מוסד הרב קוק), שכלל הנראה מתבססת על כתב יד קדום יותר, הגרסה היא כרי"ף: 'וממה שצריך שתדע שהבוגרת... אין לה טענת בתולים, כלומר טענת דמים, מפני שכלו בתוליה, אבל יש לה טענת פתח פתוח'. אולם במהדורות שלפנינו ישנה הוספה של הרמב"ם: "כך הורו כל הגאונים שידענו דבריהם. אבל הנכון אצלי שהדבר בהיפך, וטענת דמים יש להן, טענת פתח פתוח אין לה". לפי זה נוסחת הרמב"ם בגמ' היא כרש"י. וכן כתב במפורש ביד-החזקה (אישות יא,יב-ג): "ואם אמר מפני שלא מצאתי דוחק אלא פתח פתוח מצאתי, שואלין על שנותיה שמה בוגרת היא שרוב הבוגרות אין להן דוחק שמרגישין בו הרבה שהרי גדלה ונתרפו איבריה וכלו בתוליה... יש גאונים שהורו שהבוגרת אין לה טענת דמים ויש לה טענת פתח פתוח, ואין דרך התלמוד מראה דבר זה וטעות היתה בנוסחאות שלהם, וכבר בדקתי על ספרים רבים וקדמונים ומצאתי שהדבר כמו שביארנו שאין לבוגרת אלא טענת דמים בלבד".

הרא"ש (נדה פרק י סי' א) ביאר זאת כגזירת חכמים גורפת:

ואפי' בוגרת נמי, ואף על פי שאין לה טענת בתולים **מכל מקום דכיון דיש בוגרת שיש לה דם בתולים - לא פלוגא** וצריך לפרוש אפי' לא מצא דם.

לעומת זאת, הרמב"ן (דבריו הובאו גם בשטמ"ק כתובות לו, א) ביאר שאע"פ שבוגרת אינה מדממת מקריעת קרום הבתולים, קיים אצלה חשש דימום אחר:

ואפשר דה"ק רבנן ז"ל אי דקא טעין טענת פתח פתוח הכי נמי **דבוגרת פתחה סתום הוה וכיון שכן איכא דם דאתי מחמת צדדין דפרצה דחוקה היא ומשיר בה צרורות** ולהכי אמר רב נותנים לה לילה הראשון אבל טענת דמים אין לה דכיון שכלו בתוליה זימנין דלא אתי דם מחמת צדדין כנ"ל לפום פירושא דרבוותא ז"ל.

כלומר, מדובר בדימום נרתיקי, שדינו לעניין פרישה כדין דם בתולים.

2. דם בתולים במוכת עץ

בשו"ת זרע-אמת (לרב ישמעאל הכהן ממודינא, ח"ב סי' פד) התבסס על דברי השטמ"ק, הללו והסיק שהוא הדין למוכת עץ, משום שהמכה (החיצונית) אמנם הסירה ממנה את קרום הבתולים, אך עדיין יש אצלה חשש דימום נרתיקי⁴ שייווצר על ידי הביאה הראשונה:

אלא דאין להם טענת דמים משום דאיכא בוגרת דדמיה כלו כמ"ש התוס' לדעת ר"ח בדיבור הנ"ל, וא"כ נראה דה"ה מוכת עץ - דהא הטעם שנותנים לבוגרת לילה ראשונה לפי' ר"ח הוא משום דכיוון שפיתחה סתום לפיכך תולים בדם בתולים כל הלילה הראשון, משום דכיוון בפתחה סתום לפיכך משיר צרורות בכל פעם כמ"ש בשטמ"ק... א"כ הוא הדין והוא הטעם למוכת עץ דנותנים לה לילה הא מטעם זה דזיל בתר טעמא.

הזרע-אמת ציין לדברי הרא"ש הנ"ל כחיוזק לדבריו שמשמע שלבוגרת יש גזירת דם בתולים. אולם לכאורה דווקא מדברי הרא"ש נראה שטעם הגזרה הוא משום שיש בוגרות שיש להם דם בתולים, ולא פלוג רבנן, ואם כן במוכת עץ שאין לה כלל דם בתולים לכאורה לא שייך לגזור שתיאסר!

אכן הרב יעקב אריאל (אסיא נו (תשנ"ו) מעמ' 46) ביאר בדברי הזרע-אמת שגם במוכת עץ בד"כ השרת בתולים אינו מלאה, וא"כ דינה ממש כבוגרת, אולם ניתן לומר שהזרע-אמת סובר שדברי השטמ"ק נאמרו כטעם בפני עצמו, ובניגוד לדעת הרא"ש. כפי שנראה מדבריו לעיל.

עפ"י יש לומר שהוא הדין במי שעוברת מעקב זקיקים - למרות שיש פתיחה של הבתולים ע"י המתמר, מכל מקום עדיין אין זה משנה את המבנה הפיזי של המקום כך שגם לאחר מעקב הביוץ עשוי להיות דימום מחמת הביאה הראשונה, וממילא גזירת דם בתולים שייכת גם בה.

4. ד"ר אורי לוי במאמרו: 'הלכה ומציאות בטענת דמים ופתח פתוח' (אסיא נז-נח) אכן מגדיר בדומה למה שכתבנו: הוא מבחין בין קרום הבתולים עצמו, שממנו שותת הדם אחרי ביאה ראשונה [וגם לאחר כמה ביאות בהרבה מהמקרים], לבין הדוחק שנגרם בשעת ביאה שהוא נובע מהשרירים הטבעתיים שמקיפים את הנרתיק ויוצרים כיוון חלקי. השרירים בטבעת זו מצרים את הפתח של הנרתיק, ולכן ישנם כאבים בביאות הראשונות בתחילת חיי הנישואים. דוחק זה קיים גם במוכת עץ, וכן באשה שנפתחו בתוליה בהליך כירורגי.

ג. דם בתולים לאחר התערבות כירורגית

הרב ברנדסדופר (שו"ת קנה-בושם ח"ב סי' סג) נשאל האם כשרופא ביצע ביתוק בתולים ע"י מכשיר, צריכים בני הזוג לפרוש בביאה הבאה? וכתב שאפי' לדברי הזרע-אמת במקרה הזה לא תיאסר:

אמנם כן המעיין בשו"ת זרע-אמת (שם) יראה להדיא דדוקא בסתם מוכת עץ דעלמא הוא דס"ל דאכתי יש לחוש לזה לדם בתולים, משא"כ בנידון דידן **דעיקר פעולת וכוונת הרופא בזה היה לפתוח ולהרחיב לה את פתחה, אם כן מהיכי תיתי ניוחש לה עוד לדם בתולים...**

וכן במוכת עץ אעפ"י שבשעת ההכאה יצאו בתוליה לחוץ מ"מ שפיר איכא למימר דכיון דעדיין נשאר המקום סתום אכתי איכא למיחש לשיירי בתוליה שלא יצאו עדיין, אמנם כן דוקא במוכת עץ דעלמא הוא דאיכא למיחש להכי, משא"כ בנידון דידן דעיקר כוונת הרופא ופעולתו היה לפתוח ולהרחיב לה את המקום ומחמת זה יצאו לה בתוליה, א"כ מהיכי תיתי לחוש עוד להשרת צורות דהיינו לשיירי דם בתולים, דכיון דפתחה פתוח פשוט היא דלא גרע היא מסתם אשה דעלמא שכבר נבעלה דלא חיישינן תו בבעילתה השניה למידי כל עוד שלא תמצא דם להדיא.

הרב ברנדסדופר סובר שיש להבחין בין מצב אקראי שאשה נחבטה והדבר גרם לפתיחת קרום הבתולים, אבל לא להרחיב את המקום - לבין מצב שבו הכוונה היא לפתוח את המקום עצמו. לפ"ז צ"ע בנדון דידן: הרופא אינו מכוון להסיר את קרום הבתולים, מאידך לא מדובר על פעולה מקרית כמו מוכת עץ.

נראה שבדבר זה נחלקו האחרונים - האם דווקא פעולה המכוונת להסיר את הבתולים גורמת לכך שהאשה אינה מוגדרת כבתולה, או כל פעולה שסביר שתגרום להשרת הבתולים והרחבת המקום מפקיעה את הגזירה. באגרות-משה (יו"ד ח"א סי' פז) כתב:

נשאלתי מאחד כאשר לא היה אפשר לו לבעול מצד שהפתח היה סתום ביותר והוצרכה לרופא שיפתח את הפתח באינסטרומנט ולהוציא הדם בתולים... ואם ע"י ביאתו אח"כ ימצא דם עדין יתלה בדם בתולים ויצטרכו לפרוש עד שתספור ז' נקיים ועד שתטבול. **ואם לא ימצא דם לא יצטרך לפרוש** דיש לתלות שכל הדם יצא ע"י מעשה הרופא **אף אם יאמר שעשה רק פרצה דחוקה**.

אמנם בשו"ת באר-משה (לרב משה שטרן מדברצין, ח"ג סי' קמג) כתב שאפי' אם הרופא הסיר את הבתולים נאסרת לאחר הביאה הראשונה, משום שאין כוונת הרופא להוציא את כל הבתולים שלא תראה דם, אלא כוונתו היא כדי שהזוג יצליחו לקיים יחסי אישות תקינים, ולכן עדיין קיימת הגזירה. וכן כתב בהתייחס לדברי המנחת-יצחק שהסכים לדברי האגרות-משה:

ואולי לא דיבר עם הרופאים ולא נתברר אצלו שהרופאים בעצמם אומרים **שאין בדעתם ורצונם להסיר ולהוציא דמי בתוליה** ולכן השאיר את הדבר בצריך עיון. אבל אם היה יודע מפייהם שמעידים על עצמם שאין רצונם להסיר דמי בתוליה בוודאי היה חולק על האגרות משה ולא היה מניח השאלה בצ"ע.

בנדון דידן הרופא אינו מכוון להסיר את הבתולים ולכן סביר שיישאר קרום בתולים לפחות חלקית, ולכן לפי הבאר-משה תהיה גזירת דם בתולים ולפי האגרות-משה צ"ע.

ד. האם ההלכה כדעת הזרע-אמת?

בהמשך דבריו דוחה הרב ברנדסדופר (בתשובה הנ"ל) את דברי הזרע-אמת, שיש גזירת דם בתולים במוכת עץ משתי סיבות:

1. דברי-הזרע אמת התבססו על שיטת ר"ח, שלפיה יש מקום להשוות את דין מוכת עץ לבוגרת, שכן לשתייהן אין דם בתולים ואעפ"כ בוגרת חייבת לפרוש אחרי ביאה ראשונה. אולם דעת הרמב"ם והשו"ע (אה"ע סי' סח) היא כגרסת רש"י בגמ' - שבוגרת יש לה דם בתולים, משא"כ במוכת עץ, ולפי"ז אין לדמותן זו לזו.
2. גם הפוסקים שגרסו כמו ר"ח בגמ' - שלבוגרת אין דם בתולים, הסבירו שהכוונה שיש בוגרות שיש להן ויש שאין להן, וגזרו על כל הבוגרות משום לא פלוג רבנן (וכך משמע מפשט דברי הרא"ש לעיל). ולפי"ז דווקא בבוגרת גזרו משא"כ במוכת עץ שלא שייכת גזירה זו, וז"ל הרב ברנדסדופר:

ויצא לנו לפי"ז דאפילו בסתם מוכת עץ דעלמא ובעל אחר כך ולא מצא דם אין להחמיר בה כלל לפרוש ממנה מחמת חשש דם בתולים, דאין מקום להחמיר בזה רק עפ"י דברי השיטה מקובצת בשם הרא"ש לדעת ר"ח, ויחידאה הוא בזה נגד כל שאר הפוסקים, וכש"כ בנידון דידן שהרופא הוציא ממנה את בתוליה על ידי אינסטרומנט וגם פתח והרחיב לה את המקום, ובעל אחר כך ולא מצא דם, כש"כ דלכולי עלמא אין מקום להחמיר בה כלל לפרוש ממנה מחמת חשש דם בתולים.

אמנם במכ"ת של הרב ברנדסדופר, הביאור של שיטת ר"ח אינו דעה יחידנית של השטמ"ק, אלא זו גם דעת הרמב"ן והר"ן (השטמ"ק מביא זאת בשם הרמב"ן!).

ה. דם חימוד המצטרף לדם הבתולים

בשו"ת באר-משה הוסיף שיש עוד סיבה לאסור אפי' הרופא הוציא את הבתולים - היות שזו ביאה ראשונה יש חשש שמא תראה דם מחמת החימוד, כמ"ש בתשובות הגאונים (שערי-תשובה סי' קסח):

וששאלתם הנושא אשה בתולה וכו' הלכתא הנושא אשה בתולה כשהוא בועל בעילה ראשונה שהיא מצוה פורש ממנה, ואסור לבעול בעילה שניה עד שתספור ז' נקיים ותטבול במים חיים, מפני שדם בתולים גורם לדם נדה שיצא עמו וכשהיא נבעלת בעילה ראשונה אוחזת אותה רעדה וחלחלה ובזמן שהאשה מתחלחלת היא פורשת נדה, וכענין מה שכתוב באסתר "ותתחלחל המלכה מאד" - אמר רב: מלמד שפירסה נדה.

לפי דבריו, עצם הביאה הראשונה היא הגורמת להתרגשות והיא סיבת דם בתולים. אבל הרב יעקב אריאל (שם) הסביר שרק השילוב של ביאה ראשונה ודם בתולים הוא היוצר את הסיבה לגזירה (וכן משמע מתחילת תשובת הגאונים: מפני שדם הבתולים גורם לדם נדה שיצא עמו).

ו. סיכום ומסקנות

1. בוגרת שכלו בתוליה - אסורה אחרי ביאה ראשונה. ונחלקו הראשונים בסיבת הדבר: א. לפי שיטת רש"י, (ופסיקת הרמב"ם והשו"ע) גזירת חז"ל לפרוש אחרי ביאה ראשונה חלה גם על בוגרות משום שגם אצלן בד"כ יש דם בתולים ומכך הסיק הרב ברנדסדופר שמוכת עץ, שוודאי אין לה דם, אינה בכלל הגזירה.

- ב. לפי שיטת רבינו חננאל שאין דס בתולים בבוגרת - יש שכתבו שגם במוכת עץ צריכה לפרוש משום גזירת דס בתולים (זרע-אמת) ויש שחלקו על כך (שו"ת קנה בשם).
2. במקרה שרופא ביתק את קרום הבתולים - דעת הרב ברנדסדופר והרב משה פיינשטיין וכן דעתו של הרב יעקב אריאל יבד"ל שאם לא תראה דס - אינה צריכה לפרוש אחרי ביאת מצווה, ונראה שה"ה בנדון דידן.
3. מאידך דעת הבאר-משה היא שאם הרופא לא התכוון להוציא את כל הבתולים כדי שלא תראה שוב דס - נאסרת בביאה הראשונה אפי' אם לא תראה דס. ונראה שגם בנדון דידן האשה תיאסר לאחר תהליך שימור הפוריות, בגלל שהכוונה היא למעקב אולטרסאונד ולא להוצאת הבתולים.
- לאור האמור, ההנחיות ההלכתיות הנוגעות למבצעת שימור ביציות הן :
1. יש לברר לפני שמבצעים שימור ביציות את האופן שבו הרופא מתכוון לבצע את מעקב הזקיקים והשאיבה.⁵
  2. אם המעקב נעשה בגישה וגינלית, ובשאיבה הוכנס ספקולום - לא תיאסר בעתיד מחמת דס בתולים⁶ (אלא אם כן תראה דימום לאחר הביאה).
  3. אם המעקב נעשה באולטרסאונד בגישה בטנית, ולא הוכנס ספקולום בזמן השאיבה, אלא שימוש בספוגיות בלבד עם מתמר - כיוון שבדרך כלל הבתולים קיימים לפחות בחלקם, האשה תיאסר לאחר ביאת מצוה כמו כל זוג, גם ללא ראיית דס.

5. כמו שהתבאר במבוא למאמר, שיש שתי גישות לביצוע המעקב. מומלץ לברר כבר בשלב שבו האישה פונה מרכז הרפואי על מנת לפתוח תיק לשימור פוריות, מהי הדרך המקובלת באותה יחידת IVF לביצוע המעקב.

6. זאת מכיוון שמדובר במחלוקת הפוסקים באיסור דרבנן, וכאמור, רוב מניין ובניין סוברים שמותרת.